

Дудченко І. М.

ДІЯЛЬНІСТЬ КАФЕДРИ СОЛЬНОГО СПІВУ НА ЧОЛІ З ЄЛИЗАВЕТОЮ ЧАВДАР

*Зірки мають світити людям довго,
а наша пам'ять має не дати їм згаснути.*

Київський державний оперний театр ім. Т. Г. Шевченка у 50–60-і роки ХХ століття був для нас, дітей війни, вогнищем тепла, гармонії і краси, яке щедро обдаровувало слухачів і глядачів захопленням і романтичними, казковими мріями, долучаючи нас до світу прекрасного і немеркнучого мистецтва. Ми з батьками відвідували спектаклі, у шкільні роки – з усім класом, а студентами – безкоштовно за студентськими квитками Консерваторії. Театр був переповнений, наші звичні місця – на гальорці, хоч іноді вдавалося проникнути в ложу, нижчу ярусом. Акустика чудова, і ми прекрасно чули виконавців на будь-якому місці театру. Голоси оперних співаків були дивовижні, а образи героїв, створені цими майстрами, глибоко западали в душу.

Це були роки розквіту оперного театру, у якому працювало сузір'я співаків і балетних артистів. Репертуар – багатий і різноманітний: російська, українська, західноєвропейська класика. Усі оперні вистави виконувалися українською мовою. Серед дорогоцінних вокальних самоцвітів яскравим діамантом виблискував неповторний голос Єлизавети Іванівни Чавдар. Кришталеву чистий, сильний, красивого тембру, рівний по всьому діапазону, він відразу ж полонив слухачів. Навдивовижу вільно і технічно досконало вона виконувала складні оперні партії, зокрема Людмили («Руслан і Людмила» М. Глінки), Антоніди («Іван Сусанін» М. Глінки), Марфи («Царева наречена» М. Римського-Корсакова), Царівни Лебідь («Казка про царя Салтана» М. Римського-Корсакова), Джильди («Ріголетто» Дж. Верді), Розіни («Севільський циркульник» Дж. Россіні), Віолети («Травіата» Дж. Верді), Лакме («Лакме» К. Деліба), Марильці («Тарас Бульба» М. Лисенка), Оксани («Тарас Шевченко» Г. Майбороди), Йолан («Милана» Г. Майбороди), Лючії («Лючія ді Ламермур» Г. Доницетті).

В оперному театрі того часу працювали унікальні співаки, серед яких народні артисти СРСР і УРСР, корифеї української вокальної культури: Марія Іванівна Литвиненко-Вольгемут, Зоя Михайлівна Гайдай, Єлизавета Іванівна Чавдар, Лариса Архипівна Руденко, Борис Романович Гмиря, Михайло Степанович Гришко, Лілія Данилівна Лобанова, Галина Панасівна Туфтїна, Галина Семенівна Шолїна, Євгенія Семенівна Мірошніченко, Бела Андріївна Руденко, Борис Михайлович Пузін, Микола Сергійович Фокін, Петро Сергійович Білинник, Юрій Степанович Кипаренко-Даманський, Василь Федорович Козерацький, Костянтин Лаптев, згодом соліст Маріїнського оперного театру, Владлен Грицюк, Микола Ворвулев. Вони створили немеркнучу славу Київського оперного театру імені Т. Г. Шевченка.

Ці неповторні артисти через десятиліття «зійшли» з музичного Олімпу на нашу землю, і ми, молоді випускники Консерваторії, несподівано наблизилися до своїх кумирів, стали їхніми помічниками у процесі навчання молодих співаків. Це було надзвичайно цікаво. Працюючи концертмейстером спільно з такими особистостями, ми мали можливість черпати дуже багато з таємниць вокального мистецтва й ансамблевого виконавства.

У 1966 році Є. Чавдар була головою державної комісії на випускних іспитах вокального факультету, а 1968 року почала викладати в Київській консерваторії.

Протягом 15 років (1970–1985) вона очолювала кафедру сольного співу, докладаючи багато творчих сил і енергії для згуртування однодумців і залучення молодих артистів оперного театру до педагогічної роботи. У цьому переконують імена уславлених уже співаків, лауреатів міжнародних конкурсів: Євгенії Семенівни Мірошниченко, Лілії Данилівни Лобанової, красивого тенора Володимира Ілліча Тимохіна, оксамитового баритона Михайла Івановича Шевченка та інших.

Дуже відповідальна, Єлизавета Іванівна вимагала цього й від своїх колег. Так, усі педагоги і концертмейстери обов'язково мали відвідувати академічні концерти й іспити і брати участь в обговоренні виступів студентів. Тут же Єлизавета Іванівна відзначала гру концертмейстерів, позитивно оцінюючи виступи не тільки досвідчених піаністів, а й молодих, зокрема неодноразово позитивно оцінювала мої виступи.

Я почала працювати на кафедрі сольного співу 1967 року. За 35 років своєї трудової діяльності співпрацювала з багатьма видатними артистами оперних театрів, які присвятили себе педагогічній роботі. Кожен артист був цікавий своїм талантом. Мені пощастило працювати у класі народної артистки СРСР Лариси Архипівни Руденко зі студенткою Валентиною Бірюковою (нині Кочур, народна артистка України, професор Київської консерваторії). Потім – у класі народної артистки Казахської РСР, доцента Ніни Костянтинівни Кукліної; це клас чоловічих голосів. Починаючи з 1972 року, протягом 13 років працювала у класі народної артистки України Лілії Данилівни Лобанової, до якої мене направила Єлизавета Іванівна, а дещо пізніше – у класах народного артиста України Михайла Івановича Шевченка і заслуженого артиста Грузії Георгія Петровича Маргієва. Багатий і цікавий музичний матеріал вимагав щоденної роботи. Єлизавета Іванівна уважно ставилася до програм студентів і завжди відзначала цікаві й оригінальні серед них.

Ще у студентські роки, займаючись у класі з концертмейстерства у чудового педагога і блискучого піаніста Олександра Дмитровича Іноземцева, я добре засвоїла його принципи: концертмейстер має не тільки слухати співака, а й уміти почути його, досконало володіти фактурою виконуваного твору і, звичайно, технічно бути у формі. Життя підтвердило їх актуальність, особливо коли в найкоротші терміни потрібно мобілізувати свій творчий потенціал. Пам'ятаю, як одного разу, наприкінці грудня, під час занять у клас Лілії Данилівни несподівано ввійшла Єлизавета Іванівна. Тривав урок зі студенткою Юлією Нагаєвою. Звернувшись до присутніх, Єлизавета Іванівна сказала: «Через 15 хвилин за вами приїде машина, щоб відвезти вас в ЦК комсомолу України для виступу на новорічному вечорі. Попередньо Вас, Юлю, завезуть у гуртожиток, щоб Ви взяли концертне плаття». Приїхавши, ми побачили, що в концертній програмі беруть участь відомі артисти: народні артисти України Ольга Кусенко, Юрій Тимошенко та інші. Ми виступили гідно, і всіх учасників нагородили пам'ятними вазами для квітів.

Є. Чавдар дбала про високий престиж вокального факультету не тільки у межах навчального закладу. Так, ми неодноразово виступали у Спілці композиторів України, у філармонії на звітних концертах, у музеях, зарубіжних посольствах. Так формувалась відповідальність виконавця перед широкою аудиторією слухачів, так поступово студент перетворювався на артиста. Стало традицією проводити концерти всього класу, одного чи кількох педагогів. Навчаючись, студенти набували досвіду концертного виконання. Сцена висувала перед співаком певні вимоги до його зовнішнього вигляду, костюма, уміння рухатися і спілкуватися з концертмейстером і публікою.

Завдяки своєму високому професіоналізму й авторитету Єлизавета Іванівна часто була членом журі багатьох престижних вокальних конкурсів: Всесоюзного конкурсу вокалістів імені М. І. Глінки, Міжнародного конкурсу імені П. І. Чайковського, очолювала журі Всеукраїнського конкурсу імені М. В. Лисенка (1981).

На кафедрі сольного співу працювала плеяда досвідчених і високопрофесійних концертмейстерів: Зара Зімівна Деслер, Софія Львівна Дворцен, Марія Володимирівна Лемберг, Етері Соломонівна Шпилюк, Бетті Борисівна Тузман, Есфір Ізраїлівна Паноях, Лілія Ізраїлівна Брун, Людмила Ізяславівна Дубовіс, Анна Юхимівна Дашак, Лія Штейн. До мене, нового і молодого колеги, вони ставилися добре, давали професійні поради, і за це я їм була глибоко вдячна. Поступово на зміну старшому поколінню почали приходити молоді концертмейстери: Оксана Данильченко, Світлана Лутченко, Людмила Добровольська, Тамара Куріна, Любов Беглецова, Людмила Скірко, Елла Никоненко, Алла Павлова, Тетяна Кухтик, Лариса Максимчук, Людмила Овчинникова, Тетяна Смульська, Олег Жебрунов, Марина Сагайдачна, Наталія Селіна.

У класі Є. Чавдар навчалися талановиті дівчата, лірико-колоратурне сопрано. З часом вони стали яскравими професійними співачками і педагогами. Багато хто з них ще студентами брали участь у міжнародних конкурсах і здобували перемоги. У класі Єлизавети Іванівни виховувались кілька чоловічих голосів. Андрій Бесчастний, онук народної артистки Лариси Архипівни Руденко, який на той час уже закінчив Театральний інститут імені І. К. Карпенка-Карого. Він став солістом Київського оперного театру, а з часом – Празької опери. Студентом класу Єлизавети Іванівни був Анатолій Солов'яненко, який мав уже почесне звання народного артиста СРСР. Свій випускний державний іспит він співав у палаці «Україна». У 1980-ті роки у класі Є. Чавдар навчалися Степан Жданов, Сергій Джамилінський.

Відданим, вірним другом і колегою Єлизавети Іванівни у цій плідній роботі була концертмейстер класу Етері Соломонівна Шпилюк. Яскрава піаністка, ентузіаст, закохана у свою професію і студентів, Етері Соломонівна була невтомною і незамінною у навчальній і концертній діяльності. Прекрасний ансамбліст, вона надихала майбутніх молодих солістів і була їх незмінним партнером. Енергійна й оптимістично налаштована, вона завжди виступала з молодими талантами на міжнародних конкурсах.

У Київській консерваторії виховано плеяду талановитих співаків, які здобували лауреатські звання на престижних вокальних конкурсах не тільки у своїй країні, а й за кордоном. Ми пишалися цими майстрами, які перемогли на конкурсах:

- Всеукраїнський конкурс імені М. В. Лисенка – Євдокія Колесник (1968, I премія);
- Всесоюзний конкурс вокалістів імені М. І. Глінки – Світлана Данилюк (Москва, 1965, II премія), Людмила Колос (Ташкент, 1977, II премія), Олександр Загребельний (Київ, 1968, II премія), Євдокія Колесник (Київ, 1968, IV премія), Анатолій Кочерга (Вільнюс, 1971, I премія) Людмила Юрченко (Вільнюс, 1971, III премія), Григорій Грицюк (I премія, 1984), Олег Кулько (I премія, 1987, з часом – соліст Большого театру СРСР);
- Міжнародний конкурс імені П. І. Чайковського – Світлана Данилюк (1966, диплом), Євдокія Колесник (1970, III премія), Анатолій Кочерга (1974, V премія), Валентин Пивоваров (1978, I премія), Лідія Забіляста (1982, I премія), Григорій Грицюк (1986, I премія);
- Міжнародний конкурс молодих оперних співаків у Софії – Євдокія Колесник (1973, II премія);
- Міжнародний конкурс імені Каті Попової в Болгарії – Євдокія Колесник (1974, велика золота медаль);
- Міжнародний конкурс вокалістів імені Франциско Віньяса у Барселоні – Людмила Юрченко (1975, I премія);
- Міжнародний конкурс співаків імені Віла Лобоса в Ріо-де-Жанейро – Григорій Грицюк (II премія, 1985);
- Республіканський конкурс камерних виконавців і колективів «Золота осінь» – Любов Скоромна (Рябенко) (Київ, 1983, I премія).
- Міжнародний конкурс вокалістів у Токіо (Tokyo International Vocalists Competition) – Вікторія Лук'янець (1990, I премія);

– Міжнародний конкурс В. А. Моцарта (International «Mozart Competition» in Vienna) – Вікторія Лук'янець (1990, I премія);

– Міжнародний конкурс імені Марії Каллас в Афінах – Вікторія Лук'янець (1991, I премія).

З часом ці лауреати стали співаками Київського оперного театру імені Т. Г. Шевченка і зарубіжних театрів, демонструючи українське виконавське мистецтво і високу духовність свого народу. Випускники класу Є. Чавдар: Людмила Колос – солістка Мінського оперного театру, професор Мінської консерваторії; Ніна Чепіга – солістка Київської філармонії, педагог Київського музичного училища імені Р. М. Глієра; Лариса Дєєва – солістка Дніпропетровського оперного театру, а згодом – директор Оперної студії Тульської обласної філармонії, педагог коледжу мистецтв імені О. С. Даргомижського у Тулі; Людмила Давимука – солістка хорової капели імені Л. М. Ревуцького, а також Президентського оркестру, Ансамблю пісні і танцю Прикордонних військ України, викладач Київської середньої спеціалізованої музичної школи-інтернату імені М. В. Лисенка; Вікторія Лук'янець – солістка Київського оперного театру, з часом – Віденської опери. На закордонних сценах з успіхом виступають: Світлана Катерноза (Канада), Тетяна Тесля (Чехія), Наталія Кравцова (Югославія), Світлана Нікітенко (США).

На початку 70-х років Київська консерваторія імені П. І. Чайковського налагодила творчі зв'язки з вищими музичними навчальними закладами Чехословаччини і Німеччини. Групи студентів з різних факультетів, очолювані одним педагогом Консерваторії, виїжджали з концертами в різні міста цих країн. 1972 року Є. Чавдар очолила групу студентів, які їхали до Братислави. У складі групи вокалісти Олександр Мартиненко (клас професора Марфи Хомівни Паторжинської), Анна Яриш (клас професора Наталії Йосипівни Захарченко); піаністи Юрій Лотаков і Володимир Шамо. Проректор Братиславської Вищої музичної школи Людовід Марцінгер висловив подяку учасникам концерту. Іноземні студенти приїздили до Києва з цікавими концертними програмами.

Навесні 1976 року в класі народної артистки Лілії Данилівни Лобанової такою «гастролеркою» стала студентка четвертого курсу Юлія Нагаєва. Група їхала до Лейпцига за програмою співдружності з Лейпцизькою Вищою музичною школою імені Ф. Мендельсона-Бартольдї. У таких поїздках студент-піаніст, крім сольної програми, виступав як концертмейстер зі співаком чи інструменталістом. Юліним партнером був Євген Пухляк (клас доцента Ази Костянтинівни Рощиної). Обдарований піаніст, він справно ходив на мої уроки, знайомився з репертуаром і особливостями виконавської манери своєї майбутньої солістки. А 1982 року наша студентка Людмила Войнаровська перейняла цю естафету і теж побувала у Лейпцигу.

Єлизавета Іванівна любила свій факультет і пишалася ним. Головою державної комісії запрошували видатних музичних діячів. Так, 1977 року її очолив композитор, народний артист УРСР Олександр Іванович Білаш. Три випускниці класу Л. Лобанової отримали відмінні оцінки. Усі вони згодом стали артистами в різних театрах Радянського Союзу, успішно працювали в них багато років. Тамара Проніна, заслужена артистка Росії (Красноярський оперний театр); Любов Кузьменко, заслужена артистка України (Київський театр оперети, доцент Київського університету культури); Юлія Нагаєва (Ризький музично-драматичний театр).

Державні іспити – особливий урочистий ритуал. Єлизавета Іванівна, святкова, радісна, із сяючими очима, усміхнена, з гордо піднесеною головою, величною поставою. Яскраво-синє оксамитове плаття, перстень із величезним сапфіром, який ніби змагається своїм блиском з її живими очима. Вона – строгий суддя і гостинна господиня. Випускники і педагоги відчувають надзвичайну відповідальність. Зали переповнені. Оплески дозволено, як у театрі. Травень місяць, весна у розпалі, буяння барв і сонячного світла. Море квітів і на екзаменаційному столі, і на сцені – випускники вшановують своїх педагогів і концертмейстерів.

У 1983 році державну комісію очолила народна артистка СРСР, професор Московської консерваторії Наталія Дмитрівна Шпіллер, протягом багатьох років відома прима Большого театру СРСР, випускниця Київської консерваторії.

Державний іспит Людмили Войнаровської був призначений на 11 травня, перший день сесії. Білосніжне довге плаття і хвилясте руське волосся, виразне обличчя надавали їй привабливості й артистичності. Виступила вона успішно. Під час обговорення Наталія Дмитрівна позитивно відзначила її виразний спів. Ми виконували арію Вігтелії з опери «Милосердя Тита». В оперному класі Людмила виконувала партію Любаші з опери М. А. Римського-Корсакова «Царева наречена», яку вона готувала з Галиною Йосипівною Ткаченко. У завершальний день державних іспитів успішно виступила Світлана Катерноза (клас професора Є. Чавдар).

Після екзаменаційної сесії Єлизавета Іванівна повідомила, що Людмилу, як випускницю з червоним дипломом, обрано для участі у концерті найкращих випускників вищих музичних навчальних закладів України.

Я попросила Лілію Данилівну включити до програми концертного виступу «Баладу про матір» Євгена Мартинова на слова Андрія Дементьєва – її дуже любила моя мама, яка незадовго до цього відійшла в інший світ. Концерт відбувся у Великому залі Консерваторії. Овації, хвилювання. За лаштунки прийшла Оксана Григорівна Холодна. Вона посміхалася, а по її щоках текли сльози. Вона обняла нас і тепло привітала: «Ви обидві були геніальні!». Оксана Григорівна мала на увазі наше щире і тонке проникнення в задум авторів твору, глибоке переживання, правдиве втілення материнської любові і трагічної теми війни. З часом Людмила Войнаровська стала солісткою Національного ансамблю України «Київська камерата», там вона отримала звання заслуженої артистки України. Водночас вона працює в Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського ілюстратором і педагогом.

Пам'ятаю свій державний іспит 1959 року. Головою екзаменаційної комісії було запрошено відомого професора Ленінградської консерваторії, теоретика і піаніста А. Н. Дмитрієва, членом комісії був професор Ленінградської консерваторії В. В. Нільсен, який у той щасливий час викладав у Київській консерваторії. Я отримала оцінку «п'ять з плюсом» і була призначена брати участь у концерті найкращих випускників вищих музичних закладів України. Для виконання з моєї екзаменаційної програми було обрано Концерт № 1 Ференца Ліста, який я захоплено грала спільно з Оксаною Григорівною, тоді молодим асистентом мого професора Євгена Михайловича Слівака. Консерваторію я закінчила з відзнакою, здобула кваліфікацію «піаніст – концертний виконавець, концертмейстер, педагог».

Оксана Григорівна була для мене найближчою людиною, яка визначала мою творчу долю. Великий митець, людина великої моральної сили, вона вірно продовжувала найкращі традиції вітчизняної виконавської фортепіанної школи, здобувши професійну музичну освіту в Московській консерваторії. Її педагоги – корифеї фортепіанного мистецтва, великі метри: професор Олександр Борисович Гольденвейзер, клас якого Оксана Григорівна закінчила, і професор Генріх Густавович Нейгауз, улюбленою ученицею якого вона була в аспірантурі.

Протягом багатьох років роботи в Київській консерваторії доцент О. Г. Холодна виховала багато високопрофесійних піаністів, які успішно працюють виконавцями, педагогами в концертних організаціях, вищих і середніх музичних закладах України і за її межами. Серед них піаністи: Ольга Аніщенко, лауреат міжнародних конкурсів, старший викладач Київського інституту музики імені Р. М. Глієра; Неліда Афанасьєва, заслужена артистка України, солістка Київської філармонії, доцент Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова; Світлана Глух-Черношей, народна артистка України, солістка Київської філармонії, професор НМАУ ім. П. Чайковського;

Інна Порошина, солістка Київської філармонії; Тетяна Корольова, заслужена артистка України, концертмейстер Національної академічної капели «Думка» і НМАУ ім. П. Чайковського; Наталія Василюк і Людмила Пісковська, педагоги дитячої музичної школи; Олена Карпенко, дипломант міжнародних конкурсів, педагог і концертмейстер дитячої музичної школи; Наталія Турківська, гастролувала в Європі, тепер працює в Австралії; Валерій Матюхін, народний артист України, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка, засновник і незмінний керівник Національного ансамблю України «Київська камерата», яскравий пропагандист сучасного українського мистецтва, нині він гастролує у багатьох країнах Європи.

Тривалий час, починаючи з кінця 40-х років, у Київській консерваторії працювала Наталя Григорівна Холодна, старша сестра Оксани Григорівни. Вона закінчила теоретичний факультет Московської консерваторії. У студентські роки Наталя Григорівна навчалась на одному курсі з піаністом Святославом Ріхтером. Дружбу з ним вона зберегла на роки.

Коли розпочалась Велика Вітчизняна війна, Наталя Григорівна добровольцем пішла на фронт, перемогу зустріла в Берліні. Спільно з Людмилою Юхимівною Головко, випускницею фортепіанного факультету Київської консерваторії, вона працювала концертмейстером на кафедрі диригування у класах Михайла Канерштейна, відомого диригента симфонічного оркестру (професор з 1954 року) і народного артиста СРСР Олександра Мінківського, головного диригента і художнього керівника Капели бандуристів УРСР. Згодом Наталя Григорівна Холодна і Людмила Юхимівна Головко стали викладачами кафедри загального фортепіано.

Навесні 1984 року закінчила консерваторію учениця класу Л. Д. Лобанової Оксана Ярема-Кровицька. У нашому класі вона навчалася сім років, включаючи й два підготовчі курси. Обдарована, з витонченим музичним чуттям, з дитинства закохана в музику, Оксана закінчила Львівську середню спеціалізовану музичну школу-інтернат імені С. Крушельницької як піаністка. Труднощів в опануванні великого репертуару вона не знала. У той час студент-вокаліст мав на тиждень три уроки з педагогом і два уроки з концертмейстером. Оксана ніколи не пропускала занять, була допитливою, дуже швидко опановувала новий репертуар. Уже на другому курсі вона вивчила складні романси Віталія Дмитровича Кирейка і під час відзначення його шістдесятиріччя виступала спільно з ним у Колонному залі Київської філармонії. Незабаром ми з нею взяли участь у конкурсі угорської музики, організованому угорським посольством. Оксану нагородили вишуканою порцеляною трояндою. Потім на концерті в Будинку композиторів угорський посол у розмові з нами відзначив її бездоганну вимову угорською мовою.

У 1984 році було відновлено постановку опери Шарля Гуно «Фауст» (режисер – народний артист СРСР Д. Гнатюк). У партії Маргарити – Оксана Ярема-Кровицька, випускниця класу Л. Д. Лобанової, у партії Фауста – артист оперної студії Василь Макоїников, нині заслужений артист України. Цей спектакль був представлений на державному іспиті. У партії Маргарити Оксана створила зворушливий і поетичний образ чарівної юної дівчини, яка пережила глибоку трагедію. Філософська концепція – добро перемагає зло. Оксана закінчила Консерваторію з червоним дипломом.

Свого часу Оксана Ярема-Кровицька вступила на відділення музичної комедії, але жодного опереткового спектаклю вона не заспівала. Її вабила опера. Уже на першому курсі вона виконала партію Наталки в опері М. В. Лисенка «Наталка Полтавка», і Єлизавета Іванівна сказала, що це велика рідкість, якщо студентці першого курсу довіряють таку відповідальну роль. Оксані був близьким і зрозумілим образ простої української дівчини, побут села і ті ситуації, у яких перебувають персонажі. Її ніжний вокальний голос правдиво відтворював душевний стан Наталки.

У 1981 році були поставлені фрагменти з опери К. В. Глюка «Орфей і Еврідіка». Оксана співала Еврідіку, а Людмила Войнаровська – Орфея. На четвертому курсі Оксана успішно співала партію Тетяни в опері П. І. Чайковського «Євгеній Онегін». По закінченні Консерваторії Оксана повернулася до Львова, працювала у філармонії протягом семи років.

Через два роки Київський радіокомітет оголосив вокальний конкурс «Молоді голоси». З моєї ініціативи Оксана взяла в ньому участь, надіславши касету своїх записів. Вона стала переможцем, посівши перше місце у цьому змаганні.

Життєві обставини склалися так, що Оксану було запрошено до США. Там вона виступала з концертами, незабаром здобула перемогу в конкурсі на найкраще виконання партій в операх Дж. Пуччіні. Це надало їй право на безкоштовні послуги симфонічного оркестру і виступи з цим репертуаром протягом одного року. Пізніше вона отримала запрошення до Нью-Йоркського оперного театру, у якому працює вже двадцять років. Оксані дуже пощастило в житті: їй випала честь спілкуватися і консультуватися з усесвітньо відомою італійською співачкою Міреллою Френі, коли вона готувала партію Віолетти в опері Дж. Верді «Травіата». З гастролями побувала в багатьох країнах Європи, зокрема і в Росії, співала у Большому театрі, у прем'єрній виставі «Вогняний ангел» С. Прокоф'єва (24 квітня 2004 року).

Велику роль у професійному формуванні студентів відігравала Оперна студія. У той час на вокальному факультеті було два відділення: оперної та опереткової спеціалізації. Кафедра сольного співу та кафедра оперної підготовки тісно співпрацювали. На спільних засіданнях цих кафедр обговорювалися і вирішувалися питання оновлення репертуару і розподілу ролей серед виконавців. У 1970-ті роки Оперна студія переживала період розквіту і творчого піднесення. Щороку тут створювали новий цікавий спектакль. У жовтні 1975 року відбулася прем'єра опери Кирила Молчанова «Зорі тут тихі» за однойменною повістю Бориса Васильєва. Це був рік 30-річчя Перемоги над фашистською Німеччиною. З великим трепетом, творчою винахідливістю поставився молодий режисер Валентин Щоголів до постановки сучасного спектаклю. Диригент опери – Лев Горбатенко, розумний, енергійний, молодий, захоплений новою постановкою. У спектаклі використано лише одну декорацію: широкий дерев'яний поміст, піднятий у глибині сцени й спущений на авансцену. По обидва боки – величезні ялини. Залежно від ситуації, учасники вільно переміщувалися у сценічному просторі, що створювало відчуття нового місця дії. Музика в опері була сучасною, перегукувалася з мелосом пісень Великої Вітчизняної війни. Трагічна доля дівчат, які не пропустили ворога ціною своїх життів, хвилювала виконавців і слухачів, а проникливий романс Женьки Комелькової на вірші Костянтина Симонова «Жди мене» став улюбленим твором молодих виконавців не одного покоління. Усі учасниці спектаклю створили переконливі образи юних захисниць Батьківщини: поетична, чарівна Соня Гурвич, артистка оперної студії Анна Яриш; Таня Михайлова, енергійна і водночас лірична Ліза Бричкіна. З класу Л. Лобанової співали три студентки: Тамара Проніна (Рита Осянина), Любов Кузьменко (Марія), Юлія Нагаєва (Йолкіна). Мужній і стійкий, сповнений турботи про своїх підлеглих юних дівчатах-бійців – таким постає старшина Федір у виконанні артиста оперної студії Олександра Мартиненка. По закінченні вистави у багатьох глядачів сльози блищали на очах.

У 1975 році було поставлено оперу Дж. Россіні «Севільський цирульник». Партію Розіни співала мецо-сопрано Олена Мильна, студентка класу народної артистки СРСР, професора Лариси Архипівни Руденко. Гарний голос, віртуозна техніка. Партію Берти співала наша Юлія Нагаєва, легке і дзвінке сопрано. Диригент спектаклю – Я. В. Карасик, режисер – Е. Я. Лишанський, заслужений артист УРСР, професор. Закінчувала консерваторію Юлія 1977 року, виконуючи партією Марфи з опери М. Римського-Корсакова «Царева наречена».

1976 року з тріумфом пройшов мюзикл американського композитора Ф. Лоу «Моя чарівна леді», режисер – досвідчений і незмінний Олександр Савич Завіна, диригент Георгій Борисович Стрілецький. У головній партії Елізи Дуліттл – наша студентка Любов Кузьменко з чудовим голосом, чарівною зовнішністю і драматичним талантом. Справжній великий успіх і сяюча радість, як на святі. Багато студенток потім мріяли заспівати цю партію. Чудова пара професор Хіггінс (артист оперної студії Олександр Кочкін) і полковник Пікерінг (артист оперної студії Віталій Жмуденко) були розкутими, дотепними і жвавими, утримуючи увагу публіки протягом усього спектаклю. Партію Фредді співав студент класу доцента Георгія Маргієва Василь Макоїников.

Єлизавета Іванівна Чавдар цінувала обдарування нашої студентки Люби Кузьменко. Вона вважала, що ця дівчина має якості, необхідні для героїнь класичної оперети, має шарм, притаманний красуням із непростю долею. На випускний іспит 1977 року Люби була призначена партія Розалінди у прем'єрі оперети Йоганна Штрауса «Летюча миша». Партнером Люби в ролі її шанувальника співака Альфреда був запрошений соліст із театру оперети Юрій Чубарев, випускник Консерваторії. Партію Аделі співала випускниця Галина Буйновска.

Творчі контакти з моєю улюбленою і невтомною Любов'ю Кузьменко ще тривали багато років. З нею я готувала цікаві програми російської, української, німецької, французької, польської музики, які звучали в Малому залі Консерваторії. У цих концертах брали участь педагоги-піаністи із сольними й ансамблевими номерами. Восени 1982 року до Києва з гастролями приїхав ленінградський Кіровський оперний театр. Ставили оперу «Євгеній Онєгін». За попередньою домовленістю, ми з Любою прийшли в театр під час репетиції. Головний диригент театру народний артист СРСР Юрій Темирканов уважно прослухав Любу. Співала вона дві арії: арію Лізи з опери П. І. Чайковського «Пікова дама», і арію леді Макбет з опери Дж. Верді «Макбет». Маєстро позитивно відгукнувся про це виконання і запросив Любу на повторне прослуховування до Ленінграда. Але хвороба матері не дала можливості Люби виїхати з Києва.

У грудні 1980 – січні 1981 року було втілено досить цікавий і змістовний творчий проект – постановку опери Г. Ф. Генделя «Дейдамія». Виконання вокальних партій і оркестрової партитури було доручено вихованцям Київської консерваторії – диригент Лев Горбатенко, концертмейстери Наталя Караваєва і Віра Іщенко. Режисером була Рената Ейзер, учениця відомого оперного режисера Вальтера Фельзенштейна, представника Лейпцизької школи. Виконання такої складної опери вимагало належної технічної підготовки, у ній брали участь студенти різних педагогів: Наталія Кравцова (клас народної артистки СРСР, професора Єлизавети Іванівни Чавдар), Фемі Мустафаєв (клас Ірини Степанівни Колодуб), Віталій Білоножко і Василь Макоїников (клас заслуженого артиста Грузії, доцента Георгія Петровича Маргієва), Людмила Нечаєва (клас професора Наталії Йосипівни Захарченко), Надія Бандура (клас народної артистки СРСР Д. Г. Петриненко). Коли музичний матеріал було вивчено, Єлизавета Іванівна, яка володіла німецькою мовою, очолила колектив виконавців, і всі разом на місяць поїхали до Лейпцига. У грудні у виконанні німецьких музикантів відбулась прем'єра опери «Дейдамія» в Лейпцигу. На партії головних героїв запросили наших співаків: Дейдамія – Наталя Кравцова, Одиссей – Фемі Мустафаєв. Після повернення оперу «Дейдамія» було показано на сцені Оперної студії. Прем'єра мала величезний успіх. Переповнений зал гримів оплесками, але сценічного довголіття ця вистава не мала. Окремі номери згодом виконувалися на іспитах і в концертах.

24 березня 1981 року в Київській філармонії відбувся звітний концерт найкращих студентів Консерваторії. У супроводі симфонічного оркестру Наташа Кравцова блискуче виконала арію Дейдамії. Василь Макоїников виступав зі мною. Він виконав арію Кавардоссі Дж. Пуччіні і романс П. Чайковського «День ли царит» на вірші О. Апухтіна.

16, 19 і 23 грудня 1981 року в Оперній студії уперше в нашій країні поставлено одноактну оперу Карла Орфа «Розумниця», написану 1941 року. Режисер спектаклю – Валентин Щоголів, диригент – Лев Горбатенко, художник – М. Френкель. Роль Розумниці виконали студентки: Тетяна Нерезенко (клас народної артистки України Л. Лобанової) і Галина Науменко (клас народної артистки України З. Христинич). У спектаклі тільки одна жіноча роль, інші дев'ять – чоловічі. Виконавці – артисти оперної студії: Король – Віталій Жмуденко, погонщик мулів – Олександр Кочкін; в інших ролях артисти: Михайло Раков, Михайло Дорошкевич, студенти: Ю. Круглов, Потапчук, В. Ломакін. Т. Нерезенко одержала схвальну оцінку Є. Чавдар.

Восени 1985 року з ініціативи Є. Чавдар в Київську консерваторію на педагогічну роботу було запрошено народного артиста СРСР, лауреата державних премій Анатолія Мокренка. Мене призначили концертмейстером у його клас, у якому навчалися студенти з різних курсів і класів різних педагогів. Треба було подолати багато труднощів у навчальному процесі. Анатолій Юрійович – яскрава творча особистість. Наполегливо працюючи над технічним оснащенням студентів, він вважав, що найголовніше у виконавстві – зуміти втілити задум композитора і створити переконливий художній образ. На уроках він натхненно співав напам'ять оперні арії або їх фрагменти, захоплюючи молодь своєю енергією і талантом. Його уроки завжди були цікавими й пізнавальними. На запрошення Анатолія Юрійовича ми всім класом відвідували спектаклі з його участю в оперному театрі. Таким чином, крім великого духовного піднесення, відбувалося пізнання музично-драматичних образів найрізноманітніших за змістом і музичним утіленням. Серед них – Грязной («Царська наречена» М. Римського-Корсакова), Скарпіа («Тоска» Дж. Пуччіні), Марсель («Богема» Дж. Пуччіні), Брянський («Прапороносці» О. Білаша), Остап («Тарас Бульба» М. Лисенка), Валентин («Фауст» Ш. Гуно).

Я працювала у класі А. Ю. Мокренка п'ять років. За цей час шість випускників отримали дипломи з хорошими і відмінними оцінками. Найбільш працездатним був Ігор Пономаренко, володар сильного красивого баритона. З ним ми готували багато програм, брали участь у Міжнародному музичному конкурсі імені Миколи Лисенка, у Міжнародному конкурсі камерних виконавців «Золота осінь», але нагород не досягли. По закінченні консерваторії Ігор працював у Дитячому музичному театрі, кілька років співав у Краківському оперному театрі (партію Ріголетто в опері Дж. Верді «Ріголетто»). Інший випускник, Анатолій Кобзар, захоплений пісенною творчістю, сам пише пісні, співає концерти на радіо, концертує країною, отримав звання заслуженого артиста України.

Одночасно з роботою у класі А. Мокренка я недовго працювала у класі народної артистки СРСР Гізели Циполи, пізніше – у класі народного артиста Михайла Шевченка і народної артистки України Лариси Остапенко.

Стисло розповідаючи про свою роботу у вокальних класах і про подальшу творчу долю наших студентів, я хотіла наголосити, що Єлизавета Іванівна, як завідувач кафедри сольного співу, спільно зі своїми колегами під час вступних іспитів добирала молоді таланти, стежила і спрямовувала їх розвиток, незалежно від того, у яких класах вони навчалися. І за це їй низький уклін і глибока вдячність. Вона була не тільки видатною співачкою, а й прекрасним педагогом, енергійним громадським діячем, її неодноразово запрошували членом журі міжнародних вокальних конкурсів.

Восени 1985 року Єлизавета Іванівна склала повноваження завідувача кафедри. Вона була дуже мужньою людиною, працюючи, боролася з важкою недугою. 27 листопада 1989 року Єлизавета Іванівна Чавдар померла. З глибоким сумом Консерваторія проводжала її в останню путь. Це була непоправна втрата для всієї музичної громадськості Києва, для всього колективу Консерваторії.

Записи спектаклів за участю Єлизавети Іванівни зберігаються у фондах Радіокомітету України, крім того, видано три диски камерно-концертного репертуару, які зібрала музикознавець Лідія Львівна Павлюк. Голос Єлизавети Чавдар – це глос яскравої Зірки, яка несе і дарує нам і наступним поколінням велику радість насолоди Красою.

Минули десятиліття, і 19 березня 2012 року у Великому залі НМАУ ім. П. І. Чайковського відбувся концерт, присвячений пам'яті народної артистки СРСР, професора Єлизавети Іванівни Чавдар. Ініціатором цієї події стала учениця Є. Чавдар Світлана Катерноза, на той час уже відома співачка в Канаді та Європі. Її талант високо оцінили найвідоміші музичні критики, оперні диригенти та співаки: Джузеппе ді Стефано, Луї Куїліко, Пласідо Домінго, Еліо Бонкомпаньо, Марко Армеліато та інші. Її голос визнаний «східним скарбом» та «Божим даром» (Toronto Star). Вона блискуче виконала програму з творів Дж. Верді, В. Белліні і Ф. Чілеа. У концерті брав участь народний артист України, соліст Національної опери України імені Т. Г. Шевченка Олександр Гурець, випускник Київської консерваторії (клас професора Куріна Віктора Миколайовича). Вони виконували дует Аїди і Радамеса з опери Дж. Верді «Аїда» у супроводі Державного академічного естрадно-симфонічного оркестру України (диригент Сергій Свінцицький). На вечорі пам'яті виступила доктор мистецтвознавства, професор М. Д. Копиця. До портрета Єлизавети Іванівни учасники концерту поклали квіти. Державний телевізійний канал «Культура» здійснив запис концерту, який кілька разів транслювали в ефірі.

У 2015 році музична громадськість відзначатиме дві ювілейні дати: 23 лютого – 90-річчя від дня народження народної артистки СРСР, професора Єлизавети Іванівни Чавдар; 10 грудня – 100-річчя від дня народження відомого музиканта, доцента кафедри спеціального фортепіано Оксани Григорівни Холодної.

Дудченко І. М. Діяльність кафедри сольного співу на чолі з Єлизаветою Чавдар. Розкрито внесок Є. І. Чавдар у розвиток вокальної педагогіки; охарактеризовано роботу очолюваної нею кафедри сольного співу в Київській державній консерваторії імені П. І. Чайковського; показано роль Оперної студії у професійному становленні майбутніх співаків; висвітлено педагогічну діяльність О. Г. Холодної, творчі досягнення її вихованців.

Ключові слова: педагогічна діяльність Є. Чавдар, кафедра сольного співу Київської державної консерваторії імені П. І. Чайковського, вокальна педагогіка, київська вокальна школа.

Дудченко И. М. Деятельность кафедры сольного пения во главе с Елизаветой Чавдар. Раскрыт вклад Е. И. Чавдар в развитие вокальной педагогики; охарактеризована работа возглавляемой ею кафедры сольного пения в Киевской государственной консерватории имени П. И. Чайковского; показана роль Оперной студии в профессиональном становлении будущих певцов; освещена педагогическая деятельность О. Г. Холодной, творческие достижения её воспитанников.

Ключевые слова: педагогическая деятельность Е. Чавдар, кафедра сольного пения Киевской государственной консерватории имени П. И. Чайковского, вокальная педагогика, киевская вокальная школа.

Dudchenko I. M. Activity of the Department of Solo Singing under Elyzaveta Chavdar. The article studies E. I. Chavdar's contribution to the development of vocal pedagogy, describes her work leading the Department of Solo Singing at the Tchaikovsky Kyiv State Conservatory, including the teaching career of O. H. Kholodna, the creative achievement of her students; reveals the role of the Opera Studio in the professional development of future opera singers.

Keywords: teaching activity of E. Chavdar, Department of Solo Singing at the Tchaikovsky Kyiv State Conservatory, vocal pedagogy, Kyiv vocal school.

Єлизавета Чавдар у ролі Марильці в опері
«Тарас Бульба» М. Лисенка. 1955 рік.

Єлизавета Чавдар у ролі Людмили в опері
«Руслан і Людмила» М. Глінки. 1956 рік.

Єлизавета Чавдар у ролі Пажу в опері
«Бал-маскарад» Дж. Верді. 1956 рік.

Єлизавета Чавдар у ролі Джильди в опері
«Ріголетто» Дж. Верді. Ріголетто – соліст
Метрополітен-опера Леонард Уоррен. 1958 р.

Кафедра сольного співу. 1968–1969 роки.

До 60-річчя від дня народження Єлизавети Іванівни Чавдар. Київ. 1985 рік.
Професор Є. І. Чавдар, концертмейстер Е. С. Шпилюк, студенти С. Жданов (четвертий курс),
Л. Деева (четвертий курс), С. Джемелинський (п'ятий курс), А. Пашенко (другий курс),
Н. Кравцова (стажист театру опери та балету), Л. Давимука (третій курс).

Єлизавета Іванівна Чавдар зі своїм
учнем Анатолієм Солов'яненком.
1977–1978 роки.

Єлизавета Іванівна Чавдар
і Валентин Михайлович Пивоваров
на VII міжнародному конкурсі імені
П. І. Чайковського.
Москва. 1982 рік.

Педагоги та випускники вокального факультету Київської консерваторії імені П. І. Чайковського. 27 травня 1983 рік.

Сидять: концертмейстер класу Л. Д. Лобанової Ірина Марківна Дудченко, Людмила Войнаровська (клас Л. Д. Лобанової), Ірина Семенова (клас Т. М. Михайлової).

Стоять: режисер оперної студії Рудольф Михайлович Белицький, Світлана Катерноза (клас Є. І. Чавдар), завідувач кафедри професор Єлизавета Іванівна Чавдар, концертмейстер класу Є. І. Чавдар Етері Соломонівна Шпилюк, Тетяна Демидова (клас Д. Г. Петриненко), професор Тетяна Миколаївна Михайлова, викладач класу камерного співу Елла Олексіївна Акритова, Діана Ігнатіївна Петриненко. Фото І. М. Дудченко.

Педагоги та випускники вокального факультету Київської консерваторії імені П. І. Чайковського. 27 травня 1983 рік. У першому ряду в центрі – завідувач кафедри сольного співу професор Єлизавета Іванівна Чавдар. Фото І. М. Дудченко.